

Pieter Dhondt

Egyetemtörténet-írás: több mint jubileumok története?¹

Saját történetének kutatása és megírása mindig is az egyetem egyik feladata volt. A 16. századtól rektorok és rendes professzorok mondtak beszédek a jubileumi ünnepek alkalmával, melyekben intézményük dicsőséges múltját mutatták be. A 19. század folyamán a jubileumi történetírás (jubilee history) hagyománya elérte első csúcspontját. Az évfordulós ünnepeken tartott történeti beszédek helyét fokozatosan a vastag és reprezentatív megemlékező kötetek és a *Libri Memorialis* vették át, amelyeket jobbára történészprofesszorok, néha pedig egy, a rektor által kijelölt különleges bizottság írt. Az effajta kutatások természetesen csak egy-egy intézményre koncentráltak, és csekély vagy semennyi figyelmet sem szenteltek az ország más egyetemeinek, és még kevesebbet más országokéinak. Általában az efféle *homage* ünnepi intézménytörténetet kínált, melyben a kevésbé kellemes epizódok gyakorta elfelejtődtek. A jubileumi történetírás hagyománya egészen a második világháborúig szinte teljes mértékben uralta az egyetemtörténetet, és utána is igen népszerű maradt. A Joint Committee for Nordic Research Councils for the Humanities and Social Sciences (NOS-HS) által szervezett két kutatási workshop számára azonban épp ezek az egyetemi évfordulók adták az ösztönzést egy nem szokványos összehasonlító megközelítéshez.

A két workshop közös címe „*University jubilees in Northern Europe: more than occasions to commemorate their own glorious past?*” (Egyetemi jubileumok Észak-Európában: több mint a dicsőséges múltra való emlékezés?) volt. Az első, Helsinkiben 2009. március 12-én és 13-án megrendezett workshop a 19. századi egyetemi jubileumokra mint a skandinávista ideák fejlődésének és az északi országok közötti, egyre erősödő kulturális és tudományos együttműködés egyik hajtóerejére fókuszált. A workshop és a kapcsolódó kötet² együtt valósította meg a célt, hogy bátorítsa a különböző észak-európai egyetemek történészei közti együttműködés megújítását. A 21. század elején az egyetemi jubileumok még mindig lehetőséget kínálnak arra, hogy az északi egyetemeket közelebb hozzák egymáshoz.

A második – 2010. január 14–15-én, Koppenhágában tartott – historiográfiai műhely célja azon kihívások tanulmányozása volt, melyekkel a folyamatban lévő, több esetben éppen egyetemi jubileumok alkalmából zajló egyetemtörténeti projekteknek is szembe kellett nézni, ti., hogy a „saját dicsőséges múltjukról” való megemlékezés kritikai megközelítése mellett ne tévesszék szem elől más hazai és külföldi intézményekkel

¹ Eredeti megjelenés: DHONDT, Pieter: Introduction. University History Writing: More than a History of Jubilees? In: *University Jubilees and University History Writing. A Challenging Relationship*. Ed. DHONDT, Pieter. Leiden–Boston, 2015. 1–17. Jelen szöveg egy tanulmánykötet bevezetőjének szerkesztett fordítása. A tanulmány utolsó fejezete a kötetben szereplő írások párhuzamait emeli ki és következtetéseiket összegzi. Mivel úgy véljük, e fejezet is hozzájárul az utóbbi évek egyetemtörténet-írásában jelentkező irányzatok és az elért eredmények bemutatásához, e szövegrészt is közöljük, de a fejezet végén található köszönetnyilvánítás közlésétől eltekintettünk. A tanulmányban hivatkozott weboldalak elérhetőségét ellenőriztük, illetve szükség esetén frissítettük. A kötetről jelen számunkban recenziót közlünk. – A szerk.

² DHONDT 2011.

való kapcsolataikat sem. E műhely eredményeinek publikálása több ok miatt is késett, és a könyv fokozatosan egyre szélesebb tartalommal bővült, beleértve egy másik, Gentben rendezett nemzetközi konferencia (2011. március 16–17.) néhány előadását is, melynek témája „*Academic culture of remembrance: The combination of university history, jubilees and academic heritage*” („Az emlékezés akadémiai kultúrája: az egyetemtörténet, a jubileumok és a tudományos örökség összefonódása”) volt. Ezen konferencia egyik legfőbb célkitűzése általában az egyetemtörténet és az emlékezetkultúra viszonyának, különösen pedig az egyetemi jubileumoknak a historiográfiai szempontú vizsgálata volt. A kissé eltérő megközelítés következtében az eredeti, észak-európai fókusz háttérbe szorult.

A jelen könyvben azonban valamennyi fejezet közös kiindulópontja maradt a hagyományosan szoros kapcsolat az egyetemtörténetírás és az egyetemi jubileumok között, miközben a kötet harmadik része kísérletet tesz a megszokott gyakorlatok meghaladására. A kapcsolat maga igen sokat változott. Amikor a 19. század végétől kezdve az egyetemek fokozatosan tudományos kutatóintézményekké fejlődtek, emlékezetkultúrájuk ismét megváltozott, melynek következtében a kapcsolódó publikációk karaktere is átalakult. A megemlékezések alkalmával kiadott köteteket a megelőző huszonöt, ötven vagy száz év tudományos kutatási eredményeit hangsúlyozva szerkesztették. Noha ezek a könyvek a tények pusztá felsorolása révén gyakran szárazon szakmaiak voltak, ez a fajta különleges, az egyetem történetével foglalkozó publikáció-típus sajátos céllal bírt, azzal, hogy illusztrálja a tudományos teljesítményt és legitimálja a régebbi alapítású intézményeket az egyetemi szféra bővülésének időszakaiban.

Az egyetem mint hagyományok által meghatározott intézmény, saját történelmébe tekintve próbált „*a változások idején saját jövőbeni szervezetére vonatkozóan szakértelmet*” nyújtani.³ Saját történetének megírásával önmagát kísérte meg legitimálni, illetve bizonyos válságokra választ kínálni.⁴ Például a német egyetemtörténetben az 1960-as és 1970-es években a jubileumi történetírás virágkorát élte, nem véletlenül egy olyan időszakban, amikor az egyetemek sokféle kihívással szembesültek: elsősorban az egyetemi oktatás eltömegesedésével, de azzal az átmenettel is, melynek során a professzorok által irányított egyetemből (*Ordinarienuniversität*) olyan intézménnyé váltak, ahol a fő döntéseket egyetemi testületek hozzák meg (*Gruppenuniversität*). A válság érzete néha annyira erős volt, hogy még az a kérdés is felmerült, vajon illő-e, hogy az egyetem szertartásosan megünnepelje alapításának jubileumát. A válságra adott formális reakcióra – az egyetemi szervek által kiadott jubileumi történeti publikációkra – számos esetben egy a diákok és/vagy fiatal tudósok csoportja által írott ellen-emlékkötet formájában született válasz.⁵ Ez csak egy példa arra, hogyan használták a jubileumi történetírást propagandaeszközként.

Az egyetemtörténet-írás fokozatos expanziójának három iránya

Bármennyire is jelentős volt és maradt a jubileumi történetírás dominanciája, az egyetemtörténet-írás fokozatosan három irányban szélesedett ki: a horizont földrajzi, tematikai és kronológiai értelemben tágult. A földrajzi kiszélesítéshez a kezdeti lökést – Rainer A. Müller német történész kifejezésével élve – a „tudományág ősatyja”, Christoph Meiner

3 BRUCH 2004. 11.

4 GERBER et al. 2009. 4.

5 MÜLLER, W. 1998. 91–92.

adta. Meiner a 19. század első évtizedében publikálta két kötetét – *Ueber die Verfassung und Verwaltung deutscher Universitäten* (Göttingen: J. F. Röwer, 1801), illetve *Kurze Darstellung der Entwicklung der hohen Schulen des protestantischen Deutschlands, besonders der hohen Schule zu Göttingen* (Göttingen: J. F. Röwer, 1808) –, valamint négykötetes opus magnumát, *Geschichte der Entstehung und Entwicklung der hohen Schulen unseres Erdtheiles* (Göttingen: J. F. Röwer, 1802–1805) címmel. Utóbbi előszavában hangsúlyozta, hogy szándéka nem csupán az volt, hogy egyes egyetemekről szóló különálló monográfiákat illesszen össze – ahogy azt elődei tették a 17. és 18. században –, hanem, hogy meghatározza és kifejtse az egyetem mint európai jelenség „struktúratörténetének” módszertanát.⁶

Meiner kezdeményezését csak a 19. század utolsó évtizedében követték hasonló próbálkozások, melyekben a szerzők nem korlátozták magukat saját intézményük jól körülhatárolt történelmére. Franciaországban Louis Liard, a Francia Köztársaság felsőoktatási igazgatója (directeur de l'enseignement supérieur – a szerk.) adta ki *L'enseignement supérieur en France 1789–1889* (Paris: Colin, 1888–1894) című művét két kötetben. Németországban Friedrich Paulsen *Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten: Vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart* (Leipzig: Veit & Comp., 1885) című műve a felsőoktatásért zajló nemzeti propagandán belül csak egyike volt azon hasonló tematikájú tanulmányok egész sorozatának, melyek a német egyetem „eszmejét” vagy „esszenciáját” kutatták és dicsőítették.⁷ A Kaiserreich idején mind a német egyetem, mind az önmagára visszatekintő historiográfiai gyakorlat jelentősége és népszerűsége csúcson állt.

Az 1980-as évektől a nemzeti egyetemtörténetírások nemzetközi perspektívából végzett összehasonlító vizsgálatokkal egészültek ki: ide sorolható Fritz Ringer *Education and Society in Modern Europe* (Bloomington: Indiana University Press, 1979) című műve és a Konrad Jarausch által szerkesztett *The transformation of higher learning 1860–1930: expansion, diversification, social opening and professionalization in England, Germany, Russia and the United States* (Stuttgart: Klett, 1983) című kötet, hogy csak kettőt említsünk a legkorábbi és legnagyobb hatású példák közül. Az 1990-es évektől ebben az összefüggésben vált specifikus témává a külföldi egyetemi rendszerek (a gyakorlatban főleg a német modell) recepciója és a belső reformfolyamatokban játszott jelentőségének tanulmányozása,⁸ valamint a nemzetközi hallgatói migrációval kapcsolatos kutatások. A hallgatók tömeges, főként Kelet-Európából a nyugat-európai egyetemekre történő áramlása egyértelmű hatással volt mind a származási, mind pedig a célországok oktatásának fejlődésére.⁹ Végül, az egyetemek közötti nemzetközi kapcsolatok iránti történeti érdeklődést tovább erősítette az egységes európai felsőoktatási piacra irányuló jelenlegi figyelem is.

Mindazonáltal nehezen lehet teljesen szakítani a régi tradíciókkal, és a nevükben nemzetközi vagy nemzeti vizsgálatok is gyakran az egyik országot/egyetemet a másik után bemutató megközelítést használnak. Még a monumentális, négykötetes *History of the University in Europe* (Cambridge: University Press, 1992–2011) – ami önmagában persze tökéletesen illusztrálja az egyetemtörténetben tapasztalható szélesedő földrajzi perspektí-

⁶ MÜLLER, R. A. 2000. 184.

⁷ MÜLLER, R. A. 2000. 188.

⁸ Lásd többek között BIRKENMAIER 1995; JORDAN–KORTLÄNDER 1995; SCHWINGES 2001; LINGELBACH 2003.

⁹ Lásd például PETER–TIKHONOV 2003.

vát – utolsó kötete sem lehet mentes e kritikától.¹⁰ Ez is szemlélteti az örök szakadékot egyfelől az egyetemtörténeten belül még mindig uralkodó nemzeti megközelítés, másfelől az egyre nemzetközibbé váló tudománytörténet között. Bár az elmúlt években mindkét tudományterület közeledik egymás felé, még mindig hiányoznak az olyan tanulmányok, amelyekben valóban integráltan jelennének meg. Míg a tudománytörténészek alapvetően ismeretelméleti kérdéseket firtatnak (ezzel meghaladva a helyi, illetve nemzeti kontextust), addig az egyetemtörténet fókuszában – a gyakran nemzeti perspektívából szemlélt – strukturális, társadalom- vagy politikátörténeti kérdések maradnak.¹¹

Másrészt, a földrajzi perspektíva kiszélesedése mindinkább keveredett a kronológiával, sőt, bizonyos mértékig egyfajta kronológiai eltolódással is. Egy 1978-as tanulmányban Roger Chartier és Jacques Revel francia történészek azt állították, hogy korábban az egyetemtörténet valójában középkortörténet, intézménytörténet és intellektualista történetírás volt.¹² Willem Frijhoff szerint még azokban az országokban is, ahol a középkorban nem léteztek egyetemek, mint például Észak-Németalföldön, a figyelem szinte hagyományosan a későközépkori iskolák és egyetemek felé fordult.¹³ Holland kollégája, Willem Otterspeer – maga is egy monumentális, a leideni egyetem 19. századi történetéről szóló mű szerzője – viszont helyesen mutatott rá, hogy az 1980-as évek óta az egyetemtörténetírás fókusza megváltozott, és inkább a legutóbbi két századdal foglalkozik.¹⁴

Végezetül, a tematika spektruma is kibővült. A korábbi, szinte kizárólag intézményi (ünnepi vagy egyéb célú) megközelítés számos további kérdéssel egészült ki. Az egyetemet már nem kezelték a társadalomtól elkülönülő autonóm világgént, ehelyett épp az egyetem és az azt övező város (a „gown and town”), illetve a régió közötti kapcsolat vált a kutatás specifikus témájává. Az egyetemet olyan társadalmi-gazdasági térnek tekintették, ahol a tudás és a társadalmi készségek cseréje, adás-vétele zajlik. A történészek elkezdtek érdeklődni az egyetem ideológiai eszményképei – úgymint az akadémiai szabadság, a *Bildung*, valamint a tudomány (elismeréssel övezett) egysége – elleni, intenzitását és természetét tekintve különféle támadások iránt. Az egyetemtörténet-írás is megtapasztalta az úgynevezett új kultúrtörténet felé mutató általános fordulat hatását, ami a tudományos élet mindennapjainak történetére, a hallgatók és professzorok mint elkülönült társadalmi csoportok önmeghatározására, az egyetemek ünnepi alkalmakkor történő önreprezentációjára, gender-szempontra, valamint a hallgatói szerveződések politikai tevékenységére és radikalizálódására fókuszált.¹⁵

Bár historiográfiai nézőpontból az egyetem csak a második világháború után szabadult ki ténylegesen elefántcsont-tornyából, természetesen nem minden fent említett téma vagy megközelítés volt teljesen új. Különösen a hallgató-történetnek (student history) mint önálló kutatási területnek van jóval hosszabb (és erősebb) történeti háttere, még ha kissé ellentmondásos jellegű is. Egyrészt, ez az egyetemtörténet egyik legrégebbi önálló ága (például már az 1920-as években megalapították a mai napig aktív német *Arbeitskreis*

¹⁰ SHATTOCK 2012. 434.

¹¹ PALETSCHEK 2001. 171.

¹² CHARTIER–REVEL 1978. 353–374.

¹³ FRIJHOFF 1996. 13–22.

¹⁴ OTTERSPEER 1997.

¹⁵ ASCHE–GERBER 2008. 199–201. További példakkal.

der *Studentenhistoriker*-t, amely 1924 óta évente rendez konferenciákat¹⁶), másrészt viszont különösen ezt a területet uralták a népszerű, gyakran szenzációhajász és torzító anekdotagyűjtemények.¹⁷ Az 1970-es évektől a számos európai országban létrejött (fél-) professzionális hallgató-történeti társaságok azonban hozzájárultak ahhoz, hogy a témakör fokozatosan teljes jogú tudományos kutatási területté váljon. Ez olyan konferenciák megszervezését eredményezte, mint az „Universitas scholarium. *The social and cultural history of the European student from the Middle Ages to the Present*” (Az európai egyetemi hallgatók társadalom- és kultúrtörténete a középkortól napjainkig; Köln, 2013. október 24–25.), vagy a Nemzetközi Egyetemstörténeti Bizottság által kezdeményezett, jelenleg is zajló „*Student Revolt, City and Society – From the Middle Ages until Today*” (Diáklázadás, város és társadalom – a középkortól napjainkig) című kutatási projekt.¹⁸ Mindazonáltal, csakúgy, mint az egyetemstörténet-írásban általában, az egyensúly az elkötelezett, ünnepi célzatú és a távolságtartóbb, tudományosan kritikus megközelítés között olykor még ingatag.¹⁹

A földrajzi, kronológiai és tematikai perspektíva kiszélesedésétől hajtva az egyetemstörténet fokozatosan különálló tudományággá fejlődött, a tudománytörténet egyik aldiszciplínájává vált. Független kutatóintézetek²⁰ és különböző társaságok²¹ alakultak, amelyek gyakran saját folyóiratot is kiadnak.²² Több ilyen kezdeményezés is gondot fordít arra, hogy egyetemstörténeti bibliográfiákat állítson össze nemzeti és regionális kontextusban. 1981 óta a *History of Universities* folyóirat próbálja – egyféle összehangoló kezdeményezésként – összegyűjteni ezeket a bibliográfiai jegyzeteket, bár változó sikerrel. A jubileumok már nem csak emlékkötetek kiadását jelentik, hanem alapot adnak – például egyes holland egyetemeken²³ – speciális tanszékek létrehozására, illetve olyan valódi

¹⁶ Lásd: www.burschenschaftsgeschichte.de/studentenhistoriker/arbeitskreis.htm [2017.07.11.]

¹⁷ ASCHE–GERBER 2008. 196–198.

¹⁸ A projekt eredményeit bemutató kötet a közelmúltban jelent meg: *Student Revolt, City, and Society in Europe: From the Middle Ages to the Present*. Szerk. DHONDT, Pieter – BORAN, Elizabethanne. Routledge, 2017. – A szerk.

¹⁹ Az egyensúly keresésében sikeresnek tekinthető példa a finn hallgatói társaságokról szóló, az 1990-es években és a 2000-es évek elején kiadott jubileumi könyvsorozat, melynek valamennyi szerzője akkor vagy azt megelőzően aktív részese volt kutatása tárgyának, ugyanakkor tudományos fokozatot szerzett történelemből. Például: HANSKI 1997; KETONEN 1997; VALTO 1999; KETONEN 2001. és LAMBERG 2004.

²⁰ Például a müncheni Abteilung Wissenschafts- und Universitätsgeschichte (1999–2003), a bolognai The International Centre for the History of Universities and Science / Centro Interuniversitario per la storia delle università italiane (www.cisui.unibo.it). [A weboldalak letöltésének ideje: 2017.07.11.]

²¹ Például: International Commission for the History of Universities (1960-tól, www.cihu-ichu.org), Gesellschaft für Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte (1995-től, guw-online.net), Gewina. the Belgian-Dutch Society for the History of Science and Universities (1995-től, www.gewina.nl), Research network on the history of university and higher education in Finland (2007-től, www.helsinki.fi/historia/ylhist). [A weboldalak letöltésének ideje: 2017.07.11.]

²² Például *cian-Journal of the History of Universities* (1998-től, e-revistas.uc3m.es/index.php/CIAN), *Jahrbuch für Universitätsgeschichte* (2000-től, www.steiner-verlag.de/JbUG), *Annali di Storia delle Università italiane* (1997-től, www.cisui.unibo.it/frame_annali.htm), *Studium* (2008-től, www.gewina-studium.nl). [A weboldalak letöltésének ideje: 2017.07.11.]

²³ A legtöbb holland egyetemen az elmúlt években neveztek ki különleges egyetemstörténészeket: Peter Jan Knechtmans-t az Amszterdami Egyetemen (1997-ben), Willem Otterspeert Leidenben (1997-ben), Leen Dorsmant Utrechtben (2001-ben), Jan Brabers-t a Radboud University Nijmegen-en (2002-ben), Klaas van Berkelt a Rudolf Agricola Tanszéken Groningenben (2008-ban) és Ab Flipse-t az Amszterdami Egyete-

kutatóközpontok alapítására mint az Egyetemtörténeti Fórum Oslóban,²⁴ vagy a lipcsei *Senatskommission zur Erforschung der Leipziger Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte*, noha ezen kezdeményezések sorsa hosszútávon nem mindig biztosított.²⁵ Speciális sorozatok indultak, ezek közül pedig néhány egyértelműen irányadóvá vált, mint például a *Contubernium. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte*, amely már most több mint 75 kötetből áll, és ezek közül sok földrajzilag nem korlátozódik Tübingenre. Természetesen, a tudománytörténettel való kapcsolat és a németajkú tudósok fölénye ebben a tekintetben egyáltalán nem véletlen.

Az efféle társaságok, folyóiratok és konferenciák révén a földrajzi perspektíva kitágulása egyre inkább az egyetemtörténet-írás gyakorlatának földrajzi kiszélesedésével is ötvöződött. A különböző (főleg európai) országok egyetemtörténetészeinek találkozása pedig olykor hatalmas projekteket eredményez. Jó példa erre az *Heloise, European Workshop on Historical Academic Databases* elnevezésű, 2012-ben létrehozott hálózat, amelynek gyökerei egészen az 1960-as évek végéig nyúlnak vissza.²⁶ A hálózat célja, hogy koordinálja és racionalizálja a különálló kezdeményezéseket abból a célból, hogy professzorokról és hallgatókról készült inventárok és prozopográfiai adatbázisok formájában új életet leheljen (az interneten) a hagyományos 19. századi *Libri Memorialis*ba.²⁷

Tehát a jelenlegi egyetemtörténet-írás célja jóval több, minthogy a múlt egy töredékének kötött reprodukciójával szolgáljon. Ezen túlmenően tükröt tart az egyetem elé, amikor az saját jövőbeni társadalmi és tudományos szerepére reflektál. Mindazonáltal, az egyetemek történetében a kitüntetett fókusz, mely negligálja a felsőoktatás egyéb intézményeihez fűződő kapcsolatokat, fontos korlát marad. Mi több, az oktatástörténet sem igen foglalkozik az oktatásnak ezzel a szintjével, így a felsőbb oktatást nyújtó főiskolák története szinte teljesen kívül esik a látókörén. Sőt, általában a történelem e két aldiszciplínája még mindig túlságosan elkülönül egymástól, annak ellenére, hogy a közép- és felsőfokú oktatás közötti határok nem mindig egyértelműek, és módszertanilag az egyetemtörténet és az oktatástörténet profitálhatna egymásból.²⁸ Az oktatás eme különböző szintjeit kutató történetészek közötti szoros együttműködés értékes eredményekkel járhatna.

men (2013-ban). Marc Wingens, az Amszterdami Egyetem korábbi egyetemtörténésze szerint az egyetemek érdeklődése saját történetük iránt abból a következtetésből ered, hogy a korábbi évtizedek fejlődésének következményeképpen mind jobban hasonlítanak egymásra. Ezért az egyetemek vezetői módot kerestek arra, hogy saját intézményüket megkülönböztessék a kollégák intézményeitől. A saját múlt pedig valóban jó lehetőség et kínált arra, hogy saját intézményeik egyedi profilját létrehozzák. WINGENS 2001. 7–17.

²⁴ Lásd: www.hf.uio.no/iakh/english/research/projects/ffu [2017.07.11.]

²⁵ Lásd a kötetben Jonas Flöter fejezetét. FLÖTER 2015.

²⁶ FRIJHOFF 2014.

²⁷ Lásd a kötetben Emmanuelle Picard fejezetét: PICARD 2015. Például: Amsterdam (www.albumacademicum.uva.nl), Gent (www.ugentmemorialis.be), Halle (www.catalogus-professorum-halensis.de), Helmstedt (uni-helmstedt.hab.de), Kiel (gelehrtenverzeichnis.de), Leipzig (www.uni-leipzig.de/uniengeschichte/professorenkatalog), Rostock (cpr.uni-rostock.de), Utrecht (profs.library.uu.nl/index.php). [A weboldalak letöltésének ideje: 2017.07.11.] Lásd még HORSTKEMPER–STAUB SORBELLO 2010. 130–131.

²⁸ Lásd a kötetben Pieter Dhondt fejezetét: DHONDT 2015.

A jubileumi történetírás hagyományának folytatása

És mégis, a tudományterület megújítását célzó valamennyi impulzus dacára a jubileumi történetírás továbbra is kivételesen fontos műfaj maradt az egyetem-történet-írásban. A jubileumi történetírás hagyománya még mindig igencsak élő: az intézmény ünneplésére fókuszál, saját tudományos közösségének tagjai írják, és az egyetem történetét – főleg valamilyen válság idején – úgy mutatja be, mint amiből (legalább impliciten) tanulni lehet. Valamennyi, saját intézménye múltjáról megemlékező történész számára a kihívás az, hogy a fent említett tudományos fejleményeket számba vegye, ugyanakkor szem előtt kell tartania, hogy az egyetem mint élő intézmény a szélesebb közönség felé törekszik, így figyelnie kell olyan komponensekre is, mint a láthatóság, a külső megjelenés és a kommunikáció.

Ily módon az egyetem-történetnek – bizonyos mértékben legalábbis – még emancipálódnia kell attól a területtől, ahonnan mind problematikája, mind eredményei szempontjából ered és ahova a mai napig kötődik: az egyetemi jubileumok kultúrájától. Egyfelől természetesen az egyetem-történet kihasználhatja a jubileumi alkalmakat plusz források megszerzésére, másfelől viszont a jubileum nem használhatja ki az egyetem-történetet, hogy újairja az intézmény történetét.²⁹ A *Hochschule in der Demokratie* című, 1965-ös memorandumban olvasható, amerikai szerzőtől származó idézet, miszerint „*az egyetem olyan intézmény, amely szisztematikusan [ebben a kontextusban értsd 'kritikailag'] tanulmányoz szinte minden létezőt – kivéve saját magát*”,³⁰ manapság már nem állja meg a helyét. Mindazonáltal még mindig jelentős hátrány, hogy a jubileumi történetek szerzőinek jelenlegi hagyománya szinte mindig az anyaintézményre fókuszál, ami néha megnehezíti a kellő távolságtartást, illetve azt, hogy kurrens eseményekkel is foglalkozzanak. Már csak azért is, mert ez többek között a saját egyetemi oktatóik és kollégáik tapasztalatainak és eredményeinek megvitatását is jelenti, miközben félre kell tenniük szubjektív benyomásaikat is.³¹

Az egyetem-történet-írás kurrens hagyományának eredménye kétfajta publikációtípus, amelyeket (némileg kifigurázva) a következőképp lehet szembe állítani egymással. Egyrészt, van a rendkívül részletes, faktuális beszámoló az egyetem mint intézmény történetéről, amit különálló tudományterületek eredményei színeznek, számos szerző jegyez és több kötetben adják ki. Másrészt, van a rövid „képeskönyv-szintézis”, amit egyetlen szerző ír, tele van képpel és általában kerüli az intézmény múltjának kellemetlenebb epizódjait. Különböző érvek szólhatnak amellett, hogy mind a két publikáció-típus moderált változatai megférnek egymás mellett, és még ha konszenzust is találnánk, az valahol középen lenne. Mindazonáltal, a végső választástól függetlenül az egyetem-történészek között szünetben van egy közmegegyezés arra vonatkozólag, hogy mindkét fajta történetnek határozottan szüksége van egy tiszta mesterelbeszélésre. Laurence Brockliss oxfordi professzor saját intézménye történetéről írott – 2014-ben, egy kötetben megjelenő – művében erre

²⁹ „*Jubiläum ohne zu jubilieren*” volt a címe Eva-Marie Felschow giesseni egyetemi levéltáros egy előadásának, amelyet Jénában tartott 2002-ben a Giesseni Egyetem közlegő, 2007-es jubileuma kapcsán. Idézi: GERBER et al. 2009. 3. Lásd még: HAMMERSTEIN 1983. 601–633.

³⁰ NITSCH 1965. 1.

³¹ MÜLLER, W. 1998. 94.

törekszik: vezérmotívuma a kontinuitás és diszkontinuitás története.³² Sverker Sörlin és Nina Wormbs a stockholmi Királyi Műszaki Főiskoláról szóló történetüket pedig a köré rendezik, amit az intézmény a saját állítása szerint kínál: az innováció és társadalomra gyakorolt hatás köré.³³

Az olvasó megragadására azonban a többkötetes művekben is szükség van egy (vagy több) a köteteken átívelő mesternarratívára. Az Oslói Egyetem kilenc-kötetes története jó példa erre.³⁴ A projektet nem sokkal az egyetem egy intézményi szintű válsága után indították, és bizonyos, hogy a vezetés számára központi kérdés volt, hogy hogyan jött létre a tudományterületek sokfélesége, és hogyan lehet magát az egyetemet fenntartani. Hogyan tudja megszervezni magát az egyetem úgy, hogy mint entitás, mint egység cselekedhessen egy változó világban? Erre Edgeir Benum (a projekt eredeti menedzsere) a készülő egyetemtörténet integratív ambícióit is kifejező kérdéssel válaszolt: „*Mi tartja össze egy egyetem egyes részeit, mi adja az összetartozás érzetét, hogy saját kis birodalmunknál többhöz tartozunk?*”³⁵ Hogyan küzd meg az egyetem a diverzitás és az egység problémájával a diszciplínák szintjén, a hallgatók és a munkatársak szintjén (lásd például a dolgozók mind bővebb besorolás szerinti különböző csoportjait), valamint a saját, egymással is versengő feladatköreit tekintve?

Egy évvel később Robert Marc Friedman egyértelműen megerősítette ezeket az integratív törekvéseket:

*„Elutasítjuk azt a gyakorlatot, hogy az egyetemtörténeti kutatást a különböző részterületek állítólagos »szakértői« között osszuk fel. Nem akarjuk, hogy valaki szűkebb-keblű intézménytörténetet írjon, amelyhez különálló fejezetekben csapják hozzá a hallgatókat, a nőket, a természettudományokat vagy akár minden egyes diszciplínát külön-külön. Az egyetemnek életrajza van, ami feltárára vár; ez nem pusztán professzorai életrajzának összessége.”*³⁶

A norvég tudósok (egyébként meglepően nagy) csoportja valószínűleg nem az első volt, akik célul tűzték ki, hogy megírják saját intézményük integrált történetét, de mindenképpen az elsők között voltak, akik ezt ennyire expliciten is kifejezték. A Jénai Egyetem 2009-ben megjelent egykötetes történetét szintén integrált életrajznak szánták, hogy ily módon élesszék fel az egyetemnek az egység és az egyetemesség fogalmán alapuló identitását.³⁷ A jól ismert freiburgi egyetemtörténész, Sylvia Paletschek szerint a jénai kollégák sikeresek voltak ebben.³⁸

Ez az integrált megközelítés, különös tekintettel a tudományágak fejlődésére, gyakran nagy kihívásnak bizonyul. Valójában senki sem tagadhatja a tudományos kutatás ún. „multiverzitást” eredményező mind nagyobb specializálódását és fragmentálódását,³⁹ ezért

32 DHONT–VERBRUGGEN 2012. 140. [A kötet a közelmúltban jelent meg: BROCKLISS, L. W. B.: *The University of Oxford: A History*. Oxford, 2016. – A szerk.]

33 Sverker Sörlin és Nina Wormbs, „KTH and the Formation of Swedish Innovation Systems, 1920 to 1980” című előadása a „Rethinking Modern University History” (Oslo, 2011 október 29.) elnevezésű konferencián.

34 COLLETT 2011.

35 BENUM 1999. 9.

36 FRIEDMAN 2000. 44.

37 GERBER et al. 2009. 15.

38 PALETSCHEK 2011. 183.

39 KERR 1963.

a karonkénti vagy tudományágankénti megközelítések nyilvánvalóan igazolhatók. Ennek eredményeképpen számos egyetem történeti bizottsága dönt töredékesebb publikáció-típusok befogadása mellett, nem is annyira azért, mert ez a megközelítés könnyebb, hanem mert ez a megfontolt lépés a multiverzitás jelenlegi légkörében. Némiképp hagyományos módon a *Humboldt-Universität zu Berlin* egyik 2010-es bicentenáriumi kötete is a különböző tudományágak különálló történeteként épül fel.⁴⁰ A bécsi egyetem 2011-ben, az intézmény 2015. évi 650. évfordulójának előkészítésére alapított fóruma, a *Zeitgeschichte der Universität Wien* azzal a gondolattal játszik, hogy a „fakultás-kötetben” a tudományágak szétválásának okára és módjára fókuszáló történeti áttekintést kombinálja a történeti forrás létrehozásával akként, hogy felkéri a különböző tudományterületek kulcsfiguráit, reflektáljanak szakterületük pillanatnyi helyzetére és jövőbeni fejlődési irányaira.⁴¹

A Genti Egyetem 2017-es bicentenáriumi előkészítő bizottság hasonló célt tűz ki maga elé az UGentMemorie elnevezésű projekttel, amely tulajdonképpen a Genti Egyetem virtuális emlékezete: egyetemtörténet-írás történeti forrásanyag létrehozásával vegyítve.⁴² Azáltal, hogy bepillantást nyújt a nyilvános történelembe (public history), a tudományos örökségbe és a digitális történelembe, a történészek és a kommunikátorok, a tudomány igényei és a nyilvánosság elvárásai közötti szakadék áthidalásának lehetőségeit is felfedezi. A bizottság szerint a nyilvános és a digitális történelem érdekes módot kínál egyrészt az egyetemtörténet és egyetemi örökség kutatásának különböző szintű kommunikációjára, másrészt érzékenyen integrálja az emlékezés akadémiai kultúráját egy történeti projektbe. A kimenet szempontjából ez azt is jelenti, hogy az egyetem teljes történetének klasszikus publikálását olyan más kezdeményezéseknek is kíséreniük kell, mint például kisebb alkalmi kiadványok, kiállítások, az egyetemi örökséget bejáró séták, digitális tartalmak vagy egy közösségi média stratégia.⁴³

Klaas van Berkel a Groningeni Egyetem történetéről írott – 2014-ben megjelenő⁴⁴ – munkájában szintén eredeti megközelítést ígér a mesternarratíva (ti. az egyetem mint élő akadémiai közösség) és egy antropológiai módszertan vegyítésével. Központi kérdései, hogy „*hogyan teszi lehetővé az élő tudományos közösség (tanárok, hallgatók, egyéb dolgozók), hogy az egyetem egyik válságot a másik után vészelve át*” és, hogy „*mi teszi az egyetemet mint élő közösséget egyetemmé*”. Egy ilyen történet megírása közben a történész nem ragaszkodhat a megszokott intézménytörténeti, intellektuális történeti és társadalomtörténeti konvenciókhoz. Ezért Van Berkel az antropológiából vesz át egy alapvető kiegészítő módszert: a mindennapi szokások lehető legaprólékosabb leírásán keresztül kísérli meg kideríteni, hogy a tudományos közösség tagjai miért viselkednek úgy, ahogy. Rendszeresen folyomodik az egyetem *pétite histoire*-jához, a kis anekdotákhoz és csavaros történetekhez, úgy

40 HECHLER – PASTERNAK 2012. 329–345. Lásd még: HECHLER – PASTERNAK 2013.

41 Lásd: <http://www.forum-zeitgeschichte.univie.ac.at/hist650/> [2017.07.11.]. A kötet időközben megjelent: *Reflexive Innensichten aus der Universität Wien. Disziplinengeschichten zwischen Wissenschaft, Gesellschaft und Politik*. Hrsg. FRÖSCHL, Karl – MÜLLER, Gerd – OLECHOWSKI, Thomas – SCHMIDT-LAUBER, Brigitta. Vienna University Press, 2015. (650 Jahre Universität Wien – Aufbruch ins neue Jahrhundert 4.) – A szerk.

42 www.UGentMemorie.be [2017.07.11.]

43 DANNIAU–MANTELS–VERBRUGGEN 2012. 179–192.

44 A kötet időközben megjelent: van BERKEL, Klaas: *Universiteit van het Noorden; vier eeuwen academisch leven in Groningen. Deel I. De oude universiteit, 1614–1876*. Verloren, 2014. – A szerk.

azonban, hogy kirajzolódjon a „hivatalos” történettel szembeni kontrasztjuk, ezzel pedig betekintést enged a tudományos közösség valódi működésébe.⁴⁵

Van Berkel azzal, hogy elfogadta a megbízást saját intézménye történetének megírására annak négyszázadik évfordulója alkalmából, azt a trendet erősíti, melyről máskor lesajnálóan nyilatkozik: az egyetemtörténet jubileumi publikációkra való korlátozódását.⁴⁶ A törekvésről azonban, hogy a tudományterületet komparatív és transznacionális megközelítésű projektekkel szélesítsük ki, egyértelműen könnyebb beszélni, mint megvalósítani.⁴⁷ A kutatási workshopok sorozata, amelyből ez a könyv ered, bizonyosan hozzájárul ehhez a törekvéshez a megjelenő publikációkkal (az első kötetben kimondottan összehasonlító és transznacionális megközelítéssel, míg a másodikban egy valamivel implicitebb módon, amint azt lejjebb kifejtjük), valamint az északi országokból érkező egyetemtörténések közötti együttműködés általános erősítésével. Ily módon a következő konferenciák (és a lehetséges publikációk) a workshopok közvetlen eredményének, de legalábbis a választott utat megerősítő alkalmaknak tekinthetők: „*Elitist institutions in egalitarian societies? Visions and realities of Nordic universities*” („Elitista intézmények az egalitárius társadalmakban? Víziók és valóságok a skandináv egyetemeken”, 2010. november 10–12., Berlin), „*The Humboldtian tradition – Origin and legacy*” („A humboldti hagyomány – eredet és örökség”, 2010. november 24–25., Uppsala)⁴⁸ és „*The transformation of the Nordic universities in the 1960s and 1970s – A re-examination of the »student revolution«*” („A skandináv egyetemek átalakulása az 1960–1970-es években – A ’diáklázadások’ újabb vizsgálata”, a Skandináv Történések 27. Kongresszusának különleges szekciója 2011. augusztus 11–14., Tromsø).

Egyetemi jubileumok és egyetemtörténet-írás

A kötet első része az egyetemi jubileumok és az egyetemtörténet-írás közötti hagyományos kapcsolatra koncentrál. A kiindulási pont minden esetben magának a jubileumnak a története, általános üzenetének és politikai értelmezésének tanulmányozása. Kettős értelemben politikai: egyrészt a jubileum lefolyása és tartalma nagyban függött a politikai fejleményektől, másrészt viszont a jubileumok gyakran maguk is politikai üzeneteket terjesztettek, például a tiszteletbeli fokozatok adományozása által. Valamennyi szerző különleges figyelmet fordított azonban arra, ahogy a jubileumi publikációk támogatják az évforduló általános célját (legyen az politikai, kulturális, és/vagy tudományos). Vizsgálják, hogy az egyetemi szervek vagy politikai irányítók miként mozgósítják közös céljaik érdekében a publikációk szerzőit a jubileum megszervezése vagy irányítása során; és hogy miként használják a jubileumtörténetet propagandaeszközként.

Az első esettanulmányban Marek Ďurčanský és Pieter Dhondt mutatja be, hogy a prágai Károly Egyetem 1848-as és 1948-as jubileumának eredményeit – beleértve a történelmi publikációkat, művészeti alkotásokat és az épületátalakításokat is – hogyan befolyásolták a váratlan politikai események. 1911-ben a kristianiai (Oslo) Királyi Frigyes Egyetem centenáriumának ünnepén – ami Jorunn Sem Fure fejezetének témája – poli-

⁴⁵ BERKEL 2009.

⁴⁶ DHONDT–VERBRUGGEN 2012. 140.

⁴⁷ Például JONSSON–NEUNSINGER 2007. 258–280. és MATTINGLY et al. 2008. 469–490.

⁴⁸ KARLSOHN–JOSEPHSON–ÖSTLING 2014.

तिकai és tudományos kérdések is egyaránt kockán forogtak. Különösen az utóbbi körüli összeütközések folytak a jubileumi publikációkon keresztül: Bredo Morgenstjerne terjedelmes egyetemtörténeti művében az egyetem mint oktatási intézmény mellett mondott védőbeszédet, ezzel szemben az akkori rektor, Waldemar Christopher Brøgger egy nyilvánvalóan csúsztató történeti pamfletben az egyetemet mint kutató intézményt vette védelmébe. A harmadik fejezetben Trude Maurer az 1912/13. évi nemzeti évfordulók megünneplését hasonlítja össze az orosz és a német egyetemeken. Bár nem kifejezetten egyetemi jubileumokkal foglalkozik, írásából szintén kiviláglik, hogy milyen mértékben használták az egyetemtörténet-írást az ünnepségek általános üzenetének erősítésére. A kötet e részének utolsó fejezete a romániai Kolozsvári Egyetem 1919 és 2009 közötti tudományos rendezvényeire és ünnepségeire fókuszál. Ana-Maria Stan az ünnepségek olyan, sokrétű formáit vizsgálja, melyek az egyetem sajátos intézményi identitását alakították, és kiemeli a gyakran politikai rendszerek által determinált kontinuos és diszkontinuos elemeket is. Mindegyik akadémiai jubileum eltérő kontextusban reflektált tárgyára, számos publikáció-típusnak vagy szűkebb eseménynek adva teret.

A Stan által vizsgált utolsó ünnepség 2009-ben volt, ezáltal tanulmánya kiválóan kapcsolódik a könyv második részéhez, amely két olyan közelmúltbeli projekt tapasztalatait adja közre, mely egy-egy jubileum alkalmából vállalkozott a saját intézmény történetének megírására. A Norwegian University of Science and Technology, mely 2010-ben ünnepelte százéves fennállását, tipikus példája egy olyan integrált intézménynek, amely azzal küzd, hogy a története mely részeivel is foglalkozzon és mely időszakra koncentráljon, amint azt Thomas Brandt bemutatja. A lipcsei egyetem a 2009-ben ünnepelt, hatszáz éves évfordulója kapcsán keletkezett tapasztalatok elsősorban azt bizonyítják, mennyire lényeges biztosítani az egyetemtörténet-írásba befektetett pénzügyi és személyi ráfordítások folyamatosságát a jubileumot követően is, természetesen visszafogottabban, de úgy, hogy se az átmenetileg a projekthez rendelt munkatársak, se az egyetemi levéltárosok erőfeszítései⁴⁹ ne váljanak kérészéletűvé. Jonas Flöter tanulmánya másodsorban világossá teszi, hogy a jubileumi történetírásnak ebben a válfajában mennyire beágyazottnak tűnik egyfajta dicsőség-retorika. Flöter első mondatában például az egyetem hosszú történelmi múltját dicséri. Mi több, a Nobel-díjasok se maradhatnak ki az egyetem fejlődésének rendkívül rövid történeti áttekintéséből, amely a jövőre vonatkozó pozitív kitekintéssel zárul: *„Ezen lépések eredményeképpen a Lipcsei Egyetem az 1990-es évek közepe óta új, erős teljesítményprofilot fejlesztett ki – hogy egy modern, kozmopolita és jövőorientált egyetemmé váljon.”* Ez magyarázza a könyv pusztán implicite összehasonlító hangnemét is, már ami az első két részét illeti. A jubileum részeként és a jubileum alkalmából művelt egyetemtörténet-írás ugyanis természetéből fakadóan egyetlen intézményre korlátozódik, és nélküli a világos összehasonlító vagy transznacionális megközelítést.

A kötet harmadik részének célja azonban, hogy meghaladja a jubileumokat, és három másik utat kínáljon az egyetemtörténet-írás számára. Johan Östling azáltal, hogy világos szintézisét adja annak, ahogy a német egyetemek 1810 és 1945 között a humboldti hagyományokat kezelték, meggyőzően mutatja be, hogy különösen a német historiográfia egyáltalán nincs jubileumi publikációkra kárhóztatva. Másrészt, a humboldti hagyomány kibogozhatatlanul összefonódik a jubileumi hagyományokkal, már csak azért is,

49 BLECHER–ĐURČANSKÝ 2011. 229–234.

mert Humboldt nevét a 20. század elejétől fogva számos évfordulós ünnepen idézik meg az egész nyugati világban. Emellett Östling tanulmányának célja, hogy egy általános és átfogó történeti háttérrel adjon a tudományos öntudat fejlesztéséhez is, ami a különböző egyetemi jubileumokon a legkevésbé sem jelenik meg.

Emmanuelle Picard abban az értelemben kapcsolódik Brandt fejezetéhez, hogy a francia egyetemek is küszködnek a jubileumok méltó megünneplésének kérdésével a francia forradalomtól az 1968-as eseményekig bekövetkezett töréseknek köszönhetően, melyek a létező egyetemek feldarabolódásával és számos, saját múltat nélkülöző egység létrejöttével jártak. Alternatívaként Picard nem hagyományos jubileumi egyetemtörténet írását javasolja, hanem egy tudományos oktatási egységekre épülő prozopográfiai projekt megvalósítását, a tudományos hivatás valódi társadalomtörténetének feltárása és a francia akadémia mint intézmény teljesebb megértése érdekében. A záró fejezetben Dhondt is az oktatásra fókuszál mint az egyetem egyik központi feladatára. A fejezet fő célja, hogy kifejtsse, mit nyerhet az egyetemtörténet, mint aldiszciplína, ha közelebbi kapcsolatba kerül az oktatástörténet terén használt módszertannal és fogalmakkal.

Fordító: Kuttor Eszter

Szakmai és nyelvi lektor: Szeberényi Gábor

IRODALOM

- ASCHE–GERBER 2008 ASCHE, Matthias – GERBER, Stefan: Neuzzeitliche Universitäts-geschichte in Deutschland: Entwicklungslinien und Forschungsfelder. *Archiv für Kulturgeschichte*, 90. (2008):1. 159–201.
- BIRKENMAIER 1995 BIRKENMAIER, Willy: *Das russische Heidelberg. Zur Geschichte der deutsch-russischen Beziehungen im 19. Jahrhundert*. Heidelberg, 1995.
- BENUM 1999 BENUM, Edgeir: On the challenge of writing a university history: The University of Oslo. *Research & Occasional Paper Series* (Berkeley: University of California, Center for Studies in Higher Education), (1999): October (cshe.berkeley.edu/publications/challenge-writing-university-history-university-oslo) [2014.06.11.]
- BERKEL 2009 BERKEL, Klaas van: *Academisch leven. Over geschiedenis, karakter en veerkracht van de Nederlandse universiteit*. Amsterdam, 2009.
- BLECHER–
ĎURČANSKÝ 2011 BLECHER, Jens – ĎURČANSKÝ, Marek: Universitätsjubiläen und Universitätsarchive. Die Jahrhundertfeiern an den Hochschulen in Prag und Leipzig als Chance für die Universitätsarchive. *Jahrbuch für Universitätsgeschichte*, 14. (2011) 229–234.
- BRUCH 2004 vom BRUCH, Rüdiger: Methoden und Schwerpunkte der neueren Universitätsgeschichtsforschung. In: *Die Universität Greifswald und die deutsche Hochschullandschaft im 19. und 20. Jahrhundert*. Szerk. BUCHOLZ, Werner. Stuttgart, 2004. (Pallas Athene. Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte 10.)

- CHARTIER–REVEL 1978 CHARTIER, Roger – REVEL, Jacques: Université et société dans l'Europe moderne: Position des problèmes. *Revue d'Histoire moderne et contemporaine*, 25. (1978) 353–374.
- COLLETT 2011 *Universitetet i Oslo 1811–2011*. 9 kötet. Szerk. COLLETT, John Peter. Oslo, 2011.
- DANNIAU–
MANTELS–
VERBRUGGEN 2012 DANNIAU, Fien – MANTELS, Ruben – VERBRUGGEN, Christophe: Towards a Renewed University History: UGentMemorie and the Merits of Public History, Academic Heritage and Digital History in Commemorating the University. *Studium (Tijdschrift voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis / Revue d'Histoire des Sciences et des Universités)*, 5. (2012):3. 179–192.
- DHONDT 2011 *National, Nordic or European? Nineteenth-Century University Jubilees and Nordic Cooperation*. Ed. DHONDT, Pieter. Leiden, 2011. (History of Science and Medicine Library 25.; Scientific and Learned Cultures and Their Institutions 4.)
- DHONT–
VERBRUGGEN 2012 DHONDT, Pieter – VERBRUGGEN, Christophe: Academic culture of remembrance. The combination of university history, jubilees and academic heritage. *Studium (Tijdschrift voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis / Revue d'Histoire des Sciences et des Universités)*, 5. (2012):3. 137–141.
- DHONDT 2015 DHONDT, Pieter: University History as Part of the History of Education. In: *University Jubilees and University History Writing. A Challenging Relationship*. Ed. Dhondt, Pieter. Leiden–Boston, 2015. 233–249.
- FLÖTER 2015 FLÖTER, Jonas: University History Research at the University of Leipzig. In: *University Jubilees and University History Writing. A Challenging Relationship*. Ed. DHONDT, Pieter. Leiden–Boston, 2015. 163–179.
- FRIEDMAN 2000 FRIEDMAN, Robert Marc: *Integration and Visibility: Historiographic Challenges to University History*. Oslo, 2000.
- FRIJHOFF 1996 FRIJHOFF, Willem Th.M.: Hoezo universiteitsgeschiedenis? Indrukken en stellingen. *Ex Tempore (Historisch Tijdschrift ku Nijmegen)*, 15. (1996):43. 13–22.
- FRIJHOFF 2014 FRIJHOFF, Willem: *Avant Héloïse: L'aventure de Fasti* [13/09/2012]. (heloise.hypotheses.org/75) [2014.06.11.]
- GERBER et al. 2009 GERBER, Stefan – JOHN, Jürgen – KAISER, Tobias – MATTHES, Christoph – MESTRUP, Heinz – PLOENUS, Michael – STUTZ, Rüdiger: Einleitung. In: *Traditionen – Brüche – Wandlungen. Die Universität Jena 1850–1995*. Köln, 2009. 1–22.

- HANSKI 1997 HANSKI, Jari: *Polin suojiin me saavumme taas. Teknillisen Korkeakoulun Ylioppilaskunta 125 vuotta* [125 years of the Student Union of the Helsinki University of Technology]. Espoo, 1997.
- HAMMERSTEIN 1983 HAMMERSTEIN, Notker: Jubiläumsschriften und Alltagsarbeit. Tendenzen Bildungsgeschichtlicher Literatur. *Historische Zeitschrift*, 236. (1983) 601–633.
- HECHLER–
PASTERNAK 2012 HECHLER, Daniel – PASTERNAK, Peer: Best Practice vs. Worst Case? How East German Universities Deal with their Contemporary History: The Humboldt University of Berlin and the University of Jena. *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte*, 34. (2012) 329–345.
- HECHLER–
PASTERNAK 2013 HECHLER, Daniel – PASTERNAK, Peer: *Traditionsbildung, Forschung und Arbeit am Image: Die ostdeutschen Hochschulen im Umgang mit ihrer Zeitgeschichte*. Leipzig, 2013.
- HORSTKEMPER–
STAUB SORBELLO
2010 HORSTKEMPER, Gregor – STAUB SORBELLO, Alessandra: Professorenkataloge, Vorlesungsverzeichnisse, Hochschulreden. Materialien zur Universitätsgeschichte im Internet. *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 61. (2010):2. 130–131.
- JONSSON–
NEUNSSINGER 2007 JONSSON, Pernilla – NEUNSSINGER, Silke: Comparison and transfer – A fruitful approach to national history? *Scandinavian Journal of History*, 32. (2007):3. 258–280.
- JORDAN–
KORTLÄNDER 1995 *Nationale Grenzen und internationaler Austausch. Studien zum Kultur- und Wissenschaftstransfer in Europa*. Hrsg. JORDAN, Lothar – KORTLÄNDER, Bernd. Tübingen, 1995. (Communicatio 10.)
- KARLSOHN–
JOSEPHSON–
ÖSTLING 2014 *The Humboldtian Tradition: Origins and Legacies*. Ed. KARLSOHN, Thomas – JOSEPHSON, Peter – ÖSTLING, Johan. Leiden, 2014. (Scientific and Learned Cultures and Their Institutions 12.)
- KERR 1963 KERR, Clark: *The Uses of the University*. Harvard, 1963.
- KETONEN 1997 KETONEN, Kimmo: *Sun kasvois eessä, suomenmaa. Turun Yliopiston Ylioppilaskunta 1922–1944*. Turku, 1997.
- KETONEN 2001 KETONEN, Kimmo: *Ylioppilaat omalla asialla: Turun yliopiston ylioppilaskunta 1945–1997*. Turku, 2001.
- LAMBERG 2004 LAMBERG, Marko: Nuoruus ja toivo. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta 1934–2003. Jyväskylä, 2004. (Jyväskylän yliopiston julkaisusarja 70.)
- LINGELBACH 2003 LINGELBACH, Gabriele: *Klio macht Karriere. Die Institutionalisierung der Geschichtswissenschaft in Frankreich und den USA in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. Göttingen, 2003. (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 181.)

- MATTINGLY et al. 2008 MATTINGLY, Paul – JARAUSCH, Konrad – CRAIG, John – KETT, Joseph – TURNER, James: Universities in Europe: North American Perspectives on European Historiography. *History of Education. Journal of the History of Education Society*, 37. (2008):3. 469–490.
- MÜLLER, R. A. 2000 MÜLLER, Rainer A.: Genese, Methoden und Tendenzen der allgemeinen deutschen Universitätsgeschichte. Zur Entwicklung einer historischen Spezialdisziplin. *Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Wissenschaftsgeschichte*, 20. (2000) 181–202.
- MÜLLER, W. 1998 MÜLLER, Winfried: Erinnern an die Gründung. Universitätsjubiläen, Universitätsgeschichte und die Entstehung der Jubiläumskultur in der Frühen Neuzeit. *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte*, 21. (1998) 91–92.
- NITSCH et al. 1965 NITSCH, Wolfgang et al.: *Hochschule in der Demokratie. Kritische Beiträge zur Erbschaft und Reform der deutschen Universität*. Berlin, 1965.
- OTTERSPEER 1997 OTTERSPEER, Willem: *Het achtste memo. Over begin en einde, over universiteit en universiteitsgeschiedenis*. Leiden, 1997.
- PALETSCHEK 2011 PALETSCHEK, Sylvia: Stand und Perspektiven der neueren Universitätsgeschichte. *Zeitschrift für Geschichte der Wissenschaften, Technik und Medizin*, 19. (2011) 169–189.
- PETER–TIKHONOV 2003 *Universitäten als Brücken in Europa. Studien zur Geschichte der studentischen Migration*. Hrsg. PETER, Hartmut Rüdiger – TIKHONOV, Natalia. Frankfurt am Main, 2003.
- PICARD 2015 PICARD, Emmanuelle: French Academia in a Prosopographic Perspective. In: *University Jubilees and University History Writing. A Challenging Relationship*. Szerk. DHONDT, Pieter. Leiden–Boston, 2015. 217–232.
- SCHWINGES 2001 *Humboldt International. Der Export des deutschen Universitätsmodells im 19. und 20. Jahrhundert*. Hrsg. SCHWINGES, Rainer Christophe. Basel, 2001. (Veröffentlichungen der Gesellschaft für Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte 3.)
- SHATTOCK 2012 SHATTOCK, Michael: Review: A history of the university in Europe, Volume IV: Universities since 1945. *History of Education. Journal of the History of Education Society*, 41. (2012):3. 433–435.
- VALTO 1999 VALTO, Reijo: *Mitä teekkarit eilen... 1969–1999. Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunta 1969–1999*. Lappeenranta, 1999.
- WINGENS 2001 WINGENS, Marc: Stand van zaken van de projecten geschiedschrijving aan de Nederlandse universiteiten, jan. 2001. *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 7. (2001):1. 7–17.